

Metodologi Ibn Hibban dan Sumbangannya Terhadap Ilmu Hadis dalam Kitab *Raudhah al-'Uqala' wa Nuzhah al-Fudhala'*: Satu Kajian Analisis.

The Ibn Hibban's Methodology and His Contributions in the Sciences of Hadith in Raudhah al-'Uqala' wa Nuzhah al-Fudhala': An Analytical Study

Muhamad Rozaimi Ramle & Wahyu Hidayat Abdullah

Universiti Pendidikan Sultan Idris

e-mail: rozaimi@fsk.upsi.edu.my

Abstrak

Kajian ini memfokuskan metodologi dan sumbangan Ibn Hibban terhadap Ilmu Hadis melalui karyanya *Raudhah al-'Uqala' wa Nuzhah al-Fudhala'*. Sebagai salah seorang ulama hadis, beliau melihat terdapat kekeliruan di dalam pemikiran umat Islam pada zamannya. Menurut beliau, mempunyai akal fikiran tanpa dipimpin dengan cara berfikir yang betul tidak menjadikan seorang manusia mulia di sisi Allah. Kemunculan golongan fasik dan munafik yang berlakon seperti ulama menjadikan masyarakat tertipu dengan imej mereka membimbangkan Ibn Hibban. Kitab *Raudhah* ini dihasilkan dengan harapan kekeliruan tersebut dapat diatasi. Walaupun karya ini ditulis untuk menyatakan metod penggunaan akal dengan betul, masih terdapat beberapa maklumat berkaitan ilmu hadis yang disumbangkan. Kajian ini menganalisis metod penulisan Ibn Hibban serta sumbangannya terhadap ilmu hadis dalam karya ini. Metod analisis kandungan digunakan untuk mencapai objektif kajian ini. Walaupun, Ibn Hibban dilemparkan pelbagai tuduhan negatif yang tidak berasas bagi menjatuhkan reputasi beliau sebagai seorang ulama, tetapi beliau tetap dikenali sebagai ulama yang hebat pada zamannya. Ibn Hibban melalui karyanya ini, telah memberikan sumbangan yang besar dalam bidang ilmu hadis yang dapat dimanfaatkan oleh masyarakat.

Kata Kunci: Metodologi Ibn Hibban, Sumbangan, Ilmu Hadis, *Raudhah al-'Uqala' wa Nuzhah al-Fudhala'*.

Abstract

This study focuses on Ibn Hibban's methodology and his contributions to the sciences of prophetic traditions through his book "Raudhah al-'Uqala' Tafsir al-Fudhala." As a scholar of prophetic traditions, he realized there were confusions and disorders among Muslim society during his time. He believed that unguided way of thinking would entail a man to be an unhonorable person in the eyes of God. He was concerned with emergence of groups of hypocrites who acted like religious scholars deceiving the people with their religious outlook. The Raudhah was written with the intention to overcome the crisis of thought among the Muslims. Although this book was written to address the issue of the right method of thinking, there are, still some beneficial contributions in regards to the sciences of prophetic traditions. This study analyzes Ibn Hibban's writing method as well as his contribution towards the sciences of prophetic traditions in this book. This study uses content analysis method to achieve the objective. Despite having subjected to false allegations to discredit his credibility, Ibn Hibban was known as a great scholar during his time. Ibn Hibban, through his book had contributed much to the sciences of prophetic traditions that could be benefited by the society.

Keywords: *Ibn Hibban's Methodology, Contributions, The Sciences of Hadith, Raudhah al-'Uqala' wa Nuzhah al-Fudhala'.*

Pengenalan

Muhammad bin Hibban bin Ahmad Abu Hatim al-Busti atau lebih dikenali dengan nama Ibn Hibban merupakan seorang tokoh ilmuwan hadis di zamannya. (al-Zahabi, 1985, jil. 6: 92; al-Subki, 1413H, jil. 3: 131; Ibn Kathir, t.t. jil. 11: 259). Beliau dilahirkan pada tahun 274 hijrah di bandar Bust (بيست) yang terletak di Sajistan. Beliau gemar mengembara ke setiap pelosok negeri untuk berguru dengan ulama-ulama. Anggaran jumlah guru Ibn Hibban yang menyumbang kepada penambahan ilmu

pengetahuan, terutamanya dalam bidang hadis dapat dilihat dari kenyataan beliau dalam kitab *Sahih* : "*Berkemungkinan kami telah menulis (hadis) ini daripada guru yang jumlahnya melebihi dua ribu orang bermula dari Isfijab¹ hinggalah ke Iskandariah*" (Ibn Hibban, 1993, jil. 1: 152).

Antara guru Ibn Hibban yang masyhur ialah Ibn Khuzaimah, Abu Ya'la al-Mausili dan al-Nasaie (al-Zirikli, 2002, jil. 6: 78; al-Subki, 1413H, jil. 3: 131; al-Hamawi, t.t, jil. 1: 417; al-Suailik, 1995: 26-29). Kegiatan aktif Ibn Hibban mencari ilmu pengetahuan dari ramai ulama-ulama besar, beliau telah berjaya menghasilkan karya-karya ilmiah dalam pelbagai bidang. Kehebatan beliau diakui oleh ramai ulama, sehinggakan al-Subki dan al-Hamawi menggelarkannya dengan gelaran *sahib al-tasanif* (صاحب التصانيف) iaitu pemunya karya-karya yang banyak. (al-Subki, 1413H, jil. 3: 131; al-Hamawi, t.t, jil. 1: 417).

Abu Sa'ad al-Idrisi ketika merujuk kepada kehebatan Ibn Hibban mengatakan bahawa "beliau (Ibn Hibban) dilantik sebagai hakim di Samarkand selama beberapa tahun, dan merupakan di antara tokoh fiqh dalam agama ini serta mahir dalam bidang perubatan, astronomi dan berbagai-bagai lagi..." (al-Subki, *Tabaqat al-Syafiiyyah*, jil. 1: 131). Antara hasil karya Ibn Hibban yang terkenal adalah kitab *al-Taqasim wa al-Anwa'* (التقاسيم والأنواع) atau lebih dikenali dengan *Sahih Ibn Hibban*, *Kitab al-Sahabah* (كتاب الصحابة), *Kitab al-Tabi'in* (كتاب التابعين), *Kitab al-Sirah* (السيرة), *al-Mu'jam 'ala al-Mudun* (المعجم على المدن) dan lain-lain lagi (al-Zirikli, 2002, jil. 6: 78).

Kehebatan keilmuan yang dimiliki serta reputasi beliau sebagai ulama yang disegani menyebabkan ramai pelajar mengunjungi beliau dan belajar di bawah tunjukajarnya dan kemudiannya pelajar-pelajar berkenaan turut muncul sebagai ulama-ulama yang disegani dalam masyarakat Islam. Antara tokoh-tokoh ilmuwan yang berjaya dihasilkan dari didikan beliau ialah Ibn Mandah, al-Hakim, al-Daruqutni dan ramai lagi (al-Sindi, t.t: 11). Kedudukan Ibn Hibban sebagai tokoh ilmuwan yang hebat, disegani dan banyak menyumbang kepada dunia keilmuan terutamanya bidang hadis adalah sesuatu yang tidak dapat disangkal lagi. Tahap kehebatan dan keserjanaan beliau dalam ilmu hadis terbukti apabila karya-karya yang beliau hasilkan menjadi rujukan utama bagi ahli akademik dari zaman dahulu sehingga masa kini. al-Hakim ketika merujuk kepada Ibn Hibban menyatakan: "*Beliau (Ibn Hibban) merupakan penyebar ilmu fiqh, kesusasteraan, hadis dan dakwah. Beliau juga merupakan salah seorang pemikir*" (al-Subki, 1413H, jil. 3: 82).

Tohmahan Terhadap Ibn Hibban

Walaupun Ibn Hibban telah memberikan banyak sumbangan dalam bidang hadis, beliau tetap tidak terlepas daripada tohmahan. Beliau cuba dikaitkan dengan pemikiran sebahagian golongan *Batiniyyah*. Golongan ini beranggapan bahawa kenabian itu bukanlah pilihan dari Allah sebaliknya ia adalah hasil usaha manusia. Ini bermakna setiap manusia yang beribadat bersungguh-sungguh akan mampu mencapai martabat kenabian. Ibn Hibban cuba dikaitkan dengan pemikiran ini. Syaikh al-Islam Abu Ismail Abdullah bin Muhammad bin Ali meriwayatkan dari Muhammad bin Muhammad katanya: "*Orang ramai membantah Ibn Hibban apabila beliau berkata: "Kenabian itu hasil daripada ilmu dan amalan". Lalu mereka menganggapnya sebagai zindiq dan beliau dipulaukan. Mereka menulis surat kepada pemerintah supaya beliau dibunuh*". (al-Zahabi. (1998). *Tazkirah al-Huffaz*, jil. 3: 90).

Walau bagaimanapun al-Zahabi tetap membela Ibn Hibban dengan menyatakan bahawa apa yang dikatakan oleh beliau sebenarnya bukanlah disebabkan beliau terpengaruh dengan ilmu falsafah Yunan. Apa yang beliau ingin menyatakan dua unsur penting bagi kenabian dan ia sama seperti sabda Nabi S.A.W: "*Haji adalah Arafah*". Seseorang individu tidak dianggap selesai melakukan haji hanya dengan wukuf di Arafah. Ini kerana masih terdapat amalan wajib dan sunat haji yang lain. Tetapi apa yang Nabi S.A.W maksudkan ialah Arafah adalah amalan yang paling penting bagi ibadah haji. Begitu juga dengan kata-kata Ibn Hibban ini, beliau tidak bermaksud untuk menyatakan bahawa ilmu dan amal semata-mata penyebab bagi mendapatkan status kenabian tetapi dua perkara ini adalah sifat nabi yang paling sempurna sehinggakan seseorang tidak menjadi nabi melainkan dengan kewujudan dua unsur ini padanya. Ibn Kathir pula meragui kesahihan dakwaan ini dengan mengatakan:

"Sesetengah orang cuba untuk menolak beliau dari aspek akidahnya dengan menyandarkan kepadanya pandangan bahawa kenabian itu adalah hasil usaha manusia (bukan daripada Allah). Ini adalah pandangan falsafah (Batiniah). Allah lebih mengetahui kesahihan tuduhan ini kepada beliau. (Ibn Kathir. (t.t). *al-Bidayah wa al-Nihayah*, jil. 11: 259).

Apabila usianya menjangkau 80 tahun, Ibn Hibban telah meninggal dunia di bandar Bust pada bulan Syawal tahun 354 hijrah. (al-Zahabi. (1985). *Siyar A'lam al-Nubala'*, jil. 16: 102).

Metodologi Ibn Hibban dalam Karya *Raudhah Al-'Uqala' wa Nuzhah al-Fudhala'*

Ibn Hibban mempunyai motif tersendiri yang mendorongnya menghasilkan karya *Raudhah al-'Uqala' wa Nuzhah al-Fudhala'*. Beliau hidup pada suku terakhir bagi kurun ketiga hijrah, iaitu pada zaman di mana golongan fasik dan munafik memaparkan imej ulama dengan memakai jubah dan serban sehinggakan orang ramai terperdaya dengan mereka lalu menjadikan mereka sebagai contoh ikutan (al-Tabari, 1407H: 601; al-Suyyuti, 1952: 452). Ibn Hibban merasa bimbang dengan keadaan ini yang menyebabkan beliau terdorong untuk menulis karya ini dengan harapan agar buku ini boleh menjadi panduan dan rujukan kepada umat Islam untuk membezakan antara sifat *mahmudah* dan sifat *mazmumah*. Dalam mukadimahnyanya, beliau menegaskan:

"Apabila aku melihat orang yang tidak menggunakan akal dan jiwa di alam ini terperdaya dengan perlakuan mereka (golongan munafik dan fasik), orang yang tidak rasional menjadikan mereka sebagai contoh, semua itu menggesa diriku untuk menulis satu kitab ringkas... yang mana ia diperlukan oleh mereka yang menggunakan akal untuk meneruskan hari-hari mereka dengan mengenali sifat-sifat (yang baik dan jahat) bagi setiap masa supaya ia (kitab) ini menjadi peringatan kepada orang yang mempunyai akal dan kebijaksanaan...". (Ibn Hibban. t.t: 26).

Metodologi Ibn Hibban dalam Penyusunan Bab

Ibn Hibban meletakkan 50 bab kecil dalam karya ini yang dimulakan dengan bab "*al-Hath 'ala Luzum al-'Aql'*" (Bab Galakan Melazimi Akal) dan diakhiri dengan bab "*Luzum Zikr al-Maut wa Taqdim al-Ta'at'*" (Bab Mengingati Mati dan Mendahulukan Ketaatan). Beliau menggunakan perkataan yang ringkas dan jelas bagi setiap bab yang terdapat dalam karya ini untuk menggambarkan maklumat yang terkandung dalamnya. Sebagai contoh beliau meletakkan bab "*Zikr al-Hath 'ala Luzum al-Nasihah li al-Muslimin Kaffah'*" (Menyebut Galakan Melazimi Nasihat Kepada Seluruh Muslimin) yang menunjukkan bahawa bab ini akan membicarakan tentang kewajipan memberi nasihat kepada orang Islam. Beliau kemudiannya menyebut hadis yang diriwayatkan daripada Tamim al-Dari katanya: Sabda Rasulullah S.A.W yang bermaksud: "*Agama ini merupakan nasihat*". Baginda ditanya: "*Untuk siapa wahai Rasulullah?*" Sabda Rasulullah: "*Untuk Allah, Rasulullah, pemimpin kaum Muslimin dan keseluruhan kaum Muslimin*". (Ibn Hibban, t.t: 204)

Ibn Hibban juga meletakkan tajuk bagi beberapa bab dalam karya ini dengan frasa yang beliau sendiri rumuskan daripada hadis. Beliau kemudiannya menjelaskan perincian bab berkenaan supaya pembaca mudah untuk memahaminya. Sebagai contoh, bab ke 26 dalam karya ini beliau meletakkan judulnya dengan "*Zikr al-Zajr 'an Tahajur al-Muslimin Kaffah'*" yang bermaksud peringatan tentang larangan memulaukan kaum Muslimin. Seterusnya, beliau meriwayatkan hadis yang diriwayatkan daripada Anas R.A: "*Sesungguhnya Rasulullah S.A.W bersabda (maksudnya): 'Janganlah kamu benci-membenci, janganlah kamu berlumba-lumba (mengharapkan habuan dunia), janganlah kamu dengki-mendengki, janganlah kamu berpaling antara sesama kamu dan jadilah kamu semua hamba Allah yang bersaudara'*". Jika dilihat kepada lafaz hadis ini, ia tidak mengandungi lafaz yang menyebut larangan memulaukan kaum Muslimin secara jelas. Ibn Hibban merumuskan makna memulaukan kaum Muslimin daripada hadis tadi kerana benci-membenci dan dengki-mendengki adalah sebab yang menatijahkan seseorang Muslim memulaukan saudara Muslim yang lain.

Metodologi Ibn Hibban dalam Membicarakan Isi Kandungan Bab

1) Meriwayatkan Satu Hadis bagi Setiap Bab

Oleh sebab karya ini membicarakan tentang adab, maka Ibn Hibban menyatakan hadis yang mempunyai kaitan langsung dengan adab. Beliau menyebut bagi setiap bab satu hadis yang berkaitan dengan sanadnya sendiri. Kemudian diikuti dengan kata-kata sahabat dan tabi'in yang beliau rasakan sesuai dengan kandungan bab. Beliau menyatakan pada bab kedua:

"Aku menyebutkan dalam kitab ini –jika Allah mengizinkan dan mengkehendaki- 50 cabang daripada perkara wajib dan haram bagi akal supaya kitab ini terdiri daripada 50 bab yang mana setiap bab mengandungi satu hadis Rasulullah S.A.W." (Ibn Hibban, t.t: 204)

Sesungguhnya Ibn Hibban menepati janjinya dalam karya ini apabila beliau berjaya menyebut satu hadis bagi setiap bab.

2) Mendahulukan Hadis Nabi S.A.W Sebelum *Athar* Sahabat dan Tabi'in

Ibn Hibban menyebut dalam setiap bab dalam karya ini hadis Nabi Muhammad S.A.W dan *athar* sahabat dan tabi'in. Sebenarnya metodologi yang beliau kemukakan ini adalah sama seperti apa yang dilakukan oleh Imam Bukhari dalam *Sahihnya*. Walau bagaimanapun, terdapat sedikit perbezaan antara metodologi beliau dengan metodologi Imam al-Bukhari. Imam al-Bukhari mendahulukan ayat al-Qur'an sebelum hadis Nabi S.A.W pada bab tertentu jika sekiranya ia mempunyai kaitan dengan ayat al-Qur'an tersebut. Ibn Hibban sebaliknya, jarang sekali menyatakan ayat al-Qur'an pada tajuk mana-mana bab dalam karya ini.

Walaupun begitu, perlu ditegaskan di sini, bahawa Ibn Hibban sentiasa menyebut hadis Nabi Muhammad S.A.W terlebih dahulu sebelum menyebut *athar* sahabat dan tabi'in. Pendekatan yang beliau gunakan ini menunjukkan bahawa beliau menghormati hadis baginda S.A.W. Manakala bagi *athar* sahabat dan tabi'in pula, beliau tidak mendahulukan *athar* sahabat sebelum *athar* tabi'in. Sebaliknya beliau mengutamakan untuk mendahulukan mana-mana *athar* yang dirasakan lebih berkaitan dengan bab berkenaan.

3) Menggunakan Perumpamaan Ketika Menjelaskan Fakta

Ibn Hibban adakalanya menggunakan perumpamaan bagi memudahkan orang awam memahami fakta yang terdapat dalam karya ini. Beliau menggunakan perumpamaan yang dekat dengan gambaran orang awam supaya mereka mendapat gambaran yang betul terhadap fakta yang ingin dijelaskan. Sebagai contoh beliau menjelaskan tentang pembahagian akal dengan mengatakan:

- i. *"Akal mempunyai dua jenis iaitu akal yang berkembang secara tabi'i dan akal yang berkembang dengan pancaindera. Akal yang berkembang secara tabi'i seperti tanah manakala akal yang berkembang dengan pancaindera pula seperti benih dan air. Tiada ruang bagi akal tabi'i untuk mendapatkan sesuatu hasil tanpa dibantu oleh akal jenis kedua supaya ia boleh mengejutkannya daripada tidurnya dan melepaskannya daripada ikatannya sama seperti benih dan air mengeluarkan tumbuhan daripada belahan tanah disebabkan oleh kesuburan tanah tersebut."*

(Ibn Hibban, t.t: 17)

"Wajib bagi orang yang berakal supaya mengawal jiwanya dengan meninggalkan semua penyebab yang membawa kepada kekerasan hatinya kerana jika elok pemimpin maka akan eloklah tenteranya begitulah juga jika rosak pemimpin maka akan rosaklah tenteranya..."

(Ibn Hibban, t.t: 31)

4) Mendefinisikan Istilah-Istilah Penting

Ibn Hibban mendefinisikan beberapa istilah penting yang terdapat dalam karyanya supaya setiap pembaca mendapat fakta yang tepat daripada pembacaan mereka. Sebagai contoh beliau

mendefinisikan akal dengan mengatakan: "Akal ialah kata nama bagi suatu pengetahuan tentang menjalani kehidupan dengan sifat yang betul..." (Ibn Hibban, t.t: 17). Beliau juga mendefinisikan istilah takwa dengan katanya: "Takwa ialah keazaman untuk melakukan perintah (Allah) dan menjauhkan diri daripada segala larangan" (Ibn Hibban, t.t: 172).

5) Penjelasan yang Ringkas

Penjelasan yang ringkas dan padat merupakan salah satu keistimewaan karya ini. Oleh sebab karya ini ditujukan kepada semua lapisan masyarakat, beliau merasakan penjelasan ringkas terhadap fakta yang beliau kemukakan adalah memadai supaya ia tidak menjadi bebanan kepada pembaca untuk memahaminya. Ini selari dengan apa yang disebutkan oleh Ali bin Abi Talib:

حدثوا الناس بما يعرفون أتحبون أن يكذب الله ورسوله

"Bercakaplah dengan manusia sekadar dengan sesuatu yang mereka mampu (untuk memahaminya), adakah kamu ingin Allah dan Rasul-Nya didustakan?"

(al-Bukhari, *Kitab al-'Ilm*, No. Hadis 127, jil. 1: 59)

Beliau menyatakan sendiri dalam mukadimahya:

"Aku akan menjelaskan dalam karya ini apa yang baik bagi akal gunakan daripada sifat-sifat mahmudah dan apa yang buruk baginya untuk lakukan daripada sifat-sifat mazmumah dengan penjelasan yang ringkas dan tidak terlalu mendalam supaya ia (karya ini) menjadi ringan bagi pembawanya (pembacanya)..."

(Ibn Hibban, t.t: 33).

Oleh sebab itu, pembaca karya ini akan mendapati adakalanya Ibn Hibban akan menganjurkan setiap pembaca untuk merujuk kitabnya yang lain jika inginkan perbincangan lanjut. Ini kerana beliau tidak mahu untuk menyebutnya dalam karya ini kerana bimbang ia akan membebankan pembaca. Beliau berkata ketika menghuraikan keharusan bagi seorang mukmin menjadi kaya:

"Aku telah sebutkan masalah ini secara terperinci dengan alasan-alasan dan riwayat-riwayat (dalil) dalam karya "*al-Fadhl Baina al-Ghina wa al-Faqr*" yang aku rasakan cukup bagi sesiapa yang mahu mengetahuinya dengan lebih lanjut. Jadi tidak perlulah aku mengulanginya dalam karya ini lagi".

(Ibn Hibban, t.t: 224)

Sumbangan Ibn Hibban dalam Bidang Hadis

Banyak sumbangan yang dilakukan oleh Ibn Hibban terhadap bidang hadis melalui karya ini. Antaranya ialah seperti berikut:

1. Menyatakan Hadis dengan Sanad dan Zawaid² terhadap Sunan Sittah

Dalam pengajian hadis, sanad merupakan elemen penting yang boleh menentukan kesahihan riwayat. Ulama hadis tidak akan menerima sesuatu hadis yang diriwayatkan tanpa dinyatakan sanadnya terlebih dahulu. Ibn al-Mubarak menjelaskan: "*Sanad ini sebahagian daripada agama. Tanpa sanad semua orang akan berkata (dalam agama ini) apa yang dia suka*" (Muslim, t.t, jil. 1: 12). Imam al-Syafi'e berkata: "*Orang yang mempelajari hadis tanpa sanad sama seperti orang yang mencari kayu api pada waktu malam yang mana pada kayu itu terdapat ular dan dia tidak menyedarinya*". (al-Munawi. (1356H). *Faidh al-Qadir*, jil. 1: 433)

Oleh itu, Ibn Hibban memberikan sumbangan yang besar kepada umat Islam apabila beliau menyatakan semua hadis dalam karya ini dengan sanad beliau sendiri. Ini memudahkan ilmuwan menilai status hadis tersebut sama ada *sahih*, *hasan* ataupun *daif*.

Selain itu, beliau menjelaskan nama tempat di mana beliau mendengar hadis daripada gurunya. Sebagai contoh beliau berkata: "*Hamid bin Muhammad bin Syuaib al-Balhi mengkhabarkan kepada kami hadis ini di Baghdad...*" (Ibn Hibban, t.t: 41).

Beliau juga memberikan sumbangan kepada ilmu hadis dengan menyatakan *zawaid* hadis yang tidak terdapat dalam *al-Kutub al-Sittah*. Menurut pemerhatian penulis, sebanyak 19

hadis *zawaid* yang terdapat dalam karya ini. 8 daripadanya berstatus *sahih*, 2 berstatus *hasan*, 7 berstatus *daif* dan 2 berstatus *terlalu daif*.

2. Ulasan Terhadap Status Hadis dan Status Perawi

Ibn Hibban memberikan ulasan terhadap status hadis dan status perawi bagi beberapa hadis. Ini juga merupakan satu faedah yang besar bagi sesiapa yang membaca karya ini. Dengan memberikan ulasan seperti ini setiap pembaca karya ini akan mendapat dua faedah penting, iaitu mengetahui status hadis dan status perawi bagi sesebuah hadis pada pandangan Ibn Hibban dan mengetahui metodologi Ibn Hibban dalam menentukan kesahihan hadis. Beliau memberikan ulasan terhadap hadis seperti berikut:

- i) Hadis riwayat Ibn Umar katanya: Rasulullah S.A.W memegang bahu lalu bersabda: "*Hiduplah dalam dunia ini seperti orang asing atau musafir yang berhenti seketika (mencari bekalan)*". Ibn Hibban menjelaskan: "Selama ini aku menyangka bahawa al-A'masy (الأعمش) tidak mendengar hadis ini secara langsung daripada Laith bin Abi Sulaim (ليث بن أبي سليم), kemudian beliau mentadliskannya.³ Tetapi apabila aku mendapati Ali bin al-Madini (علي بن المديني) meriwayatkan hadis ini daripada al-Tafawi (الطفاوي) daripada al-A'masy (الأعمش) katanya: "Mujahid menceritakan kepadaku...", maka aku dapati bahawa hadis ini sahih dan tidak ada perbalahan lagi terhadap kesahihannya" (Ibn Hibban, t.t: 149).
- ii) Hadis riwayat Abu Hurairah katanya: Rasulullah S.A.W bersabda: "*Mintalah pertolongan untuk setiap hajat (dengan nikmat) dengan merahsiakannya kerana setiap nikmat itu ada yang pendenginya*". Ibn Hibban berkata: "Sanad ini *hasan* dan *gharib* (Ibn Hibban, t.t: 188).

Di samping memberikan ulasan terhadap status hadis, beliau juga kadang-kadang memberikan pandangannya terhadap kredibiliti beberapa perawi. Contohnya seperti berikut:

- i. Ibn Hibban berkata: "Abban bin Abi 'Iyash (أبان بن أبي عياش), Salamah bin Wardan (سلمة بن وردان), Umair bin 'Imran (عمير بن عمران), 'Ali bin Zaid (علي بن زيد), al-Hasan bin Dinar (الحسن بن دينار) dan 'Ibad bin Kathir (عبد بن كثير) bukanlah perawi yang aku boleh berhujah dengan riwayat mereka...". (Ibn Hibban, t.t: 16).
- ii. Ibn Hibban berkata: "Aku mendapati Said bin Sallam (سعيد بن سلام) tidak menghafaz hadisnya, lalu aku tidak mahu menyebutnya" (Ibn Hibban, t.t: 188).

al-Wahm (الوهم) merupakan kesilapan yang dilakukan oleh sebahagian ulama hadis tanpa mereka menyedarinya. Proses mengenal pasti *al-Wahm* (الوهم) dalam riwayat hadis adalah sukar. Ia memerlukan kepakaran dalam pengajian ilmu hadis. Menurut pemerhatian penulis, Ibn Hibban adakalanya menyatakan *wahm* (وهم) perawi terhadap hadis tertentu. Ini juga merupakan sumbangan yang besar beliau terhadap ilmu hadis. Sebagai contoh beliau berkata selepas meriwayatkan hadis daripada Syabil bin 'Azrah (شيبيل بن عذرة) daripada Anas RA:

"Syabil bin 'Azrah (شيبيل بن عذرة) adalah di antara tokoh hebat dan pengajar al-Quran di Basrah tetapi beliau tidak menghafaz sanad hadis ini kerana Anas r.a mendengar hadis ini daripada Abu Musa daripada Nabi S.A.W sebaliknya Syabil meringkaskannya dan tidak menghafalnya".

(Ibn Hibban, t.t: 188)

3. Ulasan Hukum Fiqh Daripada Hadis

Ibn Hibban melakukan proses *istinbat* apabila beliau merumuskan beberapa hukum fiqh daripada hadis yang beliau nyatakan dalam karyanya. Ini menunjukkan bahawa beliau bukan sahaja perawi hadis tetapi juga *faqih* yang memahami hadis yang beliau riwayatkan. Beliau menghuraikan maksud sesebuah hadis dalam karya ini dengan ulasan yang ringkas dan mantap. Justeru, tidak dinafikan bahawa karya-karya beliau sesuai dinobatkan sebagai karya hadis dan fiqh (Abu al-Su'a'ilik, 1995: 78). Sebagai contoh, beliau menjelaskan ketika menghuraikan Bab Syarak Mengutuk Sifat Marah:

"Seorang ulama pun tidak memberikan keuzuran bagi orang marah dalam kes talak dan pembebasan hamba walaupun terdapat

sebahagian ulama yang memberi keuzuran kepada orang mabuk dalam kes talak dan pembebasan hamba...".

(Ibn Hibban, t.t: 141).

Ulasan ini adalah ulasan hukum fiqh yang berkaitan dengan orang marah. Ibn Hibban menjelaskan hukum fiqh ini kerana ia dianggap penting. Ini membuktikan bahawa Ibn Hibban tidak hanya mahir dalam ilmu periwayatan hadis bahkan beliau juga menguasai ilmu *Dirayah Hadith*. Al-Qaradawi menyatakan kepentingan untuk menggabungkan kedua-dua bidang ini dengan berkata:

"Kebanyakan orang yang mempelajari ilmu fikah tidak tekun mempelajari ilmu hadis...dan kebanyakan orang yang mempelajari ilmu hadis pula tidak pandai dalam bidang fikah dan usulnya...sedangkan kedua-dua bidang ini memerlukan antara satu sama lain..."

(al-Qaradawi, 1991: 55-56).

Ibn al-Jauzi menyatakan bahawa di antara tipu daya Iblis ke atas ulama hadis ialah apabila mereka tidak memahami apa yang mereka riwayatkan (Ibn al-Jauziy, 1989: 164). Justeru, jelas di sini bahawa Ibn Hibban merupakan tokoh hadis yang tidak hanya meriwayatkan hadis tetapi beliau juga memahami maksud hadis yang beliau riwayatkan.

4. *Memperbetulkan Beberapa Kepercayaan yang Salah*

Dalam karya ini juga, Ibn Hibban mengambil peluang untuk memperbetulkan kepercayaan salah yang dipegang oleh masyarakat pada zamannya. Beliau menyatakan dengan tegas bahawa apa yang sepatutnya dipegang oleh kaum Muslimin ialah khabar yang benar dan fakta yang tepat serta tidak terpengaruh dengan penampilan luaran dan kata-kata yang fasih sahaja (Ibn Hibban, t.t: 15, 34). Setiap Muslim seharusnya mempunyai kemahiran menilai secara kritis setiap maklumat yang diperolehi. Oleh sebab itu, Mustafa al-Saqa berpendapat bahawa setiap Muslim hari ini perlu untuk membaca karya Ibn Hibban ini untuk memahami dan meneliti adab-adab yang dianjurkan serta sifat-sifat yang dicela oleh Islam (al-Saqa, 1955: 15).

Selain itu, Ibn Hibban turut memperbetulkan kefahaman masyarakat pada zamannya yang mendakwa bahawa kekayaan itu adalah suatu perkara yang dibenci oleh Islam. Mereka percaya bahawa agama ini menganjurkan umatnya supaya menjadi miskin. Bahkan ada yang cuba mencari hujah mempertahankan kepercayaan ini dengan mengatakan bahawa terdapat hadis Nabi Muhammad S.A.W yang mengatakan:

«قد رأيت عبد الرحمن بن عوف يدخل الجنة حياً»

Maksudnya: "Aku melihat Abdul Rahman bin Auf masuk ke dalam syurga merangkak (disebabkan oleh kekayaannya)".

(Ahmad Ibn Hanbal, al-Musnad, t.t, No. Hadis 24886, Jil. 6: 115)

Walaupun hadis ini diriwayatkan oleh Imam Ahmad dalam *Musnadnya*, tetapi hadis ini tidak semestinya sahih. Bahkan, hadis ini dihukumkan sebagai palsu oleh ramai ulama hadis seperti *al-Nasai'e*, *Ibn Taimiyyah*, *Ibn al-Qayyim* dan *al-Syaukani* (al-Syaukani, 1407H: 401; Ibn al-Qayyim, 1983: 135). Imam Ahmad sendiri juga mengatakan hadis ini merupakan satu pembohongan (al-Kinani, 1981, jil. 2: 13). Oleh itu, Ibn Hibban menegaskan bahawa memiliki kekayaan bukan perkara yang dibenci oleh agama. Bahkan mencari kekayaan adalah digalakkan asalkan kekayaan tersebut dapat diuruskan dengan baik. Ibn Hibban menyebut hadis yang diriwayatkan daripada Amr bin al-'As:

«يا عمرو، نعم المال الصالح للرجل الصالح»

Maksudnya: "Wahai Amr, alangkah nikmatnya harta yang baik jika dimiliki oleh orang yang soleh"

(Ibn Hibban, t.t: 223)

Oleh itu, dapat difahami bahawa memiliki kekayaan bukan suatu kesalahan dalam agama. Perkara penting yang perlu diambil perhatian ialah seseorang yang kaya itu tidak sepatutnya mengabaikan tanggungjawabnya sebagai orang kaya untuk menggunakan kekayaannya untuk perkara-perkara kebajikan.

Kesimpulan

Kesimpulannya, Ibn Hibban merupakan tokoh ilmu hadis yang diiktiraf oleh ulama Islam dulu dan kini. Beliau menulis karya ini sebagai memenuhi tuntutan zamannya apabila beliau menyedari kemunculan golongan munafik dan fasik yang bertopengkan imej ulama. Oleh sebab karya ini ditujukan kepada orang awam, maka metode yang beliau gunakan adalah untuk menjadikan karya ini ringkas dan mudah difahami. Antara sumbangan terhadap ilmu hadis yang beliau lakukan dalam karya ini ialah menyatakan hadis dengan sanad yang lengkap dan menyebut 19 *zawaid* hadis yang tidak terdapat dalam al-Kutub al-Sittah yang mana 8 daripadanya berstatus *sahih*, 2 berstatus *hasan*, 7 berstatus *daif* dan 2 berstatus terlalu *daif*. Beliau menyatakan status beberapa hadis dan menjelaskan status kredibiliti beberapa perawi serta menghuraikan hukum fiqh daripada hadis walaupun karya ini lebih bersifat karya yang menumpukan aspek akhlak. Beliau juga memperbetulkan kepercayaan masyarakat yang salah terhadap beberapa isu seperti isu pandangan Islam terhadap kemiskinan.

NOTA

Kajian ini pernah dibentangkan di dalam Seminar Sehari Penyelidikan FSK pada 7 April 2011 dan pindaan yang bersesuaian telah dilakukan.

Rujukan

- Abu al-Su'ailik, Muhammad Abdullah. (1995). *Muhammad Ibn Hibban: Failusuf al-Jarh wa al-Ta'dil*, Damsyiq: Dar al-Fikr.
- Al-Albani, Muhammad Nasiruddin. (1985). *Irwa' al-Ghalil*. Jil. 7. Beirut: al-Maktab al-Islami.
- Al-Arnaut, Syuaib. (1993). *Muqaddimah Tahqiq Sahih Ibn Hibban*. Beirut: Muassasah al-Risalah.
- Al-Bukhari, Muhammad bin Ismail. (1987). *Sahih*. Beirut: Dar Ibn Kathir.
- Ibn Hanbal al-Syaibani, Ahmad (t.t). *al-Musnad*. Kaherah: Muassasah al-Qurtubah.
- Ibn Hibban, Muhammad bin Hibban al-Busti. (t.t). *Raudhah al-'Uqala wa Nuzhah al-Fudhala'*. Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiah.
- Ibn Hibban, Muhammad bin Hibban bin Ahmad. (1993). *Sahih Ibn Hibban*. Beirut: Muassasah al-Risalah.
- Ibn Iraq al-Kinani, Ali bin Muhammad. (1981). *Tanzih al-Syariah al-Marfu'ah*. Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiah.
- Ibn al-Jauzi, Jamaluddin Abdul Rahman. (1989). *Talbis Iblis*. Beirut: Dar Maktabah al-Hayah.
- Ibn Kathir, Ismail bin Umar. (t.t). *al-Bidayah wa al-Nihayah*. Beirut: Maktabah al-Ma'arif.
- Ibn Majah al-Qazwini, Muhammad bin Yazid. (t.t). *al-Sunan*. Beirut: Dar al-Fikr.
- Ibn Muflih, Muhammad (1418H). *al-Furu'*. Jil. 5. Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiah.
- Ibn al-Qayyim, Muhammad bin Abu Bakar Ayub. (1983). *al-Manar al-Munif*. Halab: Maktab al-Matbu'at al-Islamiyyah.
- Al-'Iraqi, Zainuddin Abdul Rahim bin Al-Husain. (1970). *Al-Taqyid wa al-Idhah*. Beirut: Dar al-Fikr.
- Al-Kattani, Muhammad bin Jaafar. (1986). *Al-Risalah al-Mustatrafah*. Beirut: Dar al-Basyair al-Islamiyyah.
- Al-Munawi, Abdul Rauf. (1356H). *Faidh al-Qadir*. Mesir: al-Maktabah al-Tijariah al-Kubra.
- Muslim, Ibn al-Hajjaj al-Naisaburi. (t.t). *Sahih Muslim*. Beirut: Dar Ihya' al-Turath al'Arabi.
- al-Saqa, Mustafa. (1955). *Muqaddimah Tahqiq Raudhah al-'Uqala' wa Nuzhah al-Fudhala'*. Mesir: Maktabah Mustafa al-Babi al-Halabi.
- Al-Sindi, 'Ata Allah bin Abdul Ghaffar. (t.t). *Muqaddimah Tahqiq Kitab Ma'rifah al-Tabi'in min al-Thiqat*. Riyadh: Maktabah Adhwa' al-Salaf.
- Syabbah, Abu Bakar bin Ahmad bin Qadhi (1407H). *Tabaqat al-Syafiyyah*. Jil. 1. Beirut: 'Alam al-Kitab.
- Al-Subki, Abdul Wahab bin Ali. (1413H). *Tabaqat al-Syafiyyah*. Arab Saudi: Dar Hijr.
- Al-Suyuti, Jalal al-Din Abdul Rahman bin Abu Bakar. (1396H). *Tabaqat al-Mufassirin*, jld. 1. Kaherah: Maktabah Wahbah.
- Al-Suyuti, Jalal al-Din Abdul Rahman bin Abu Bakar. (1952). *Tarikh al-Khulafa'*. Mesir: Maktabah al-Sa'adah.
- Al-Syaukani, Muhammad bin Ali. (1407H). *al-Fawaid al-Majmu'ah*. Beirut: al-Maktab al-Islami.
- Al-Tabari, Muhammad bin Jarir. (1407H). *Tarikh al-Umam wa al-Rusul wa al-Muluk*. Jil. 5. Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiah.
- al-Hamawi, Yaqut bin Abdullah. (t.t). *Mu'jam al-Buldan*. Jil.1. Beirut: Dar al-Fikr.
- al-Qaradawi, Yusuf (1991). *Kaifa Nata'amal ma'a al-Sunnah al-Nabawiyyah*. Riyadh: Maktabah al-Muayyad.
- Al-Zahabi, Muhammad bin Ahmad bin Uthman. (1985). *Siyar A'lam al-Nubala'*. Beirut: Muassasah al-Risalah.
- Al-Zahabi, Muhammad bin Ahmad bin Uthman. (1998). *Tazkirah al-Huffaz*, jld. 3. Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiah.
- Al-Zirikli, Khair al-Din bin Mahmud bin Ahmad. (2002). *al-A'lam*. Beirut: Dar al-'Ilm li al-Malayin.

NOTA Hujung

---

¹ Isfijab terletak di dalam negara Kazakhstan hari ini. Lihat: Syuaib al-Arnaut. (1993). *Muqaddimah Tahqiq Sahih Ibn Hibban*. Jil. 1. Beirut: Muassasah al-Risalah. hlm. 152.

² *Zawaid* bermaksud hadis tambahan yang terdapat dalam sebahagian kitab hadis tetapi ia tidak terdapat dalam kitab hadis yang lain. Muhammad bin Jaafar al-Kattani. (1986). *al-Risalah al-Mustatrafah*. Beirut: Dar al-Basyair al-Islamiyyah. hlm. 172. *Zawaid* yang penulis maksudkan di sini ialah hadis yang terdapat dalam karya ini tetapi tidak terdapat dalam Sunan Sittah.

³ *Tadlis* ialah perbuatan perawi menggugurkan nama gurunya yang daif dalam sanad seterusnya meriwayatkannya dengan menyebut nama guru yang *thiqah* walaupun dia tidak mendengarnya dari guru tersebut. Zainuddin Abdul Rahim bin Al-Husain. (1970). *Al-Ta'ayid wa al-Idhah*. Beirut: Dar al-Fikr. hlm. 96.